

СТАТТЯ НОМЕРА

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

УДК 342.72

М. В. РІЗАК,

кандидат юридичних наук,

помічник-консультант народного депутата України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБІГУ ТА ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ІНТЕГРОВАНІЙ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВІЙ СИСТЕМІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Виокремлено та описано закріплені в законі України «Про захист персональних даних» принципи правових відносин щодо персональних даних, які за своїм змістом відображають вісім принципів роботи з персональними даними в секторі поліції, закріплених у Рекомендації Ради Європи № R (87) 15.

Здійснено аналіз відображення цих принципів у нормативних актах Міністерства внутрішніх справ України на прикладі Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України. Виявлено, що окремі міжнародно-правові принципи обігу та обробки персональних даних, які знайшли своє закріплення в Законі, у Положенні не відображено. Доведено також часткову невідповідність указаних вище нормативних актів у частині дотримання принципів недоторканності приватного життя під час обігу та обробки персональних даних.

Ключові слова: захист персональних даних, інтегрована інформаційно-пошукова система, обіг персональних даних, обробка персональних даних, органи внутрішніх справ, персональні дані, правоохоронна діяльність, принципи правовідносин.

Rizak, M.V. "General characteristics of personal data turnover and processing within the Integrated Informational and Retrieval System of Internal Affairs Agencies of Ukraine" ["Zahalna kharakterystyka obihu ta obrobky personalnykh danykh v Itehrovaniі informatsiino-poshukovii systemi orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy"], *Pravo i Bezpeka*, No. 1, pp. 6–11.

Актуальність теми дослідження на сучасному етапі розвитку нашої держави зумовлюється насамперед необхідністю дотримання прав людини в умовах розбудови інформаційного суспільства. Відповідно до указу Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 року № 501/2015 «незважаючи на прийняття нового прогресивного законодавства про захист персональних даних, у сфері забезпечення права на приватність залишається низка проблем» [1].

Зокрема, Президент України своїм указом чітко вказує на такі **проблеми** безпеки (захисту) обігу та обробки персональних даних, прямо або опосередковано пов'язані з діяльністю органів внутрішніх справ: не створено ефективні засоби захисту, попередження та припинення порушень законодавства у цьому інституті права; не вирішено питання щодо існування надмірних баз персональних даних, володільцями або розпорядниками яких є органи державної

влади; триває практика порушення права на невтручання в особисте та сімейне життя осіб, які перебувають у місцях примусового тримання за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону, тощо. Серед очікуваних результатів – необхідність упровадження ефективної системи незалежного контролю за діяльністю правоохоронних органів стосовно дотримання права на недоторканність приватного життя [1].

Стан дослідження. Проблема правового регулювання відносин щодо персональних даних станом на сьогодні не є новою, однак актуальність її не згасає разом із стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Так, зокрема, загальнотеоретичні питання державної інформаційної політики розглядають І. Арістова, О. Бандурка та К. Беляков; питання правового регулювання захисту персональних даних – Ю. Базанов, А. Баранов, В. Брижко, В. Гавловський, О. Жуковська, Р. Калужний, Б. Кормич, А. Марущак, А. Пазюк, В. Цимбалюк,

М. Швець; питання відносин щодо персональних даних у правоохоронній сфері – І. Костенко, К. Мельник, О. Мернівський, А. Радянська та ін.

На підставі дослідження наукової літератури можна дійти висновку, що в конкуренцію з правом людини на недоторканність приватного життя вступає обов'язок держави гарантувати дотримання прав інших людей. Саме тому **метою** цього дослідження є аналіз нормативно-правового масиву у питанні загальнотеоретичної проблематики недоторканності приватного життя людини в контексті становлення спеціалізованого законодавчого забезпечення безпеки обігу та обробки персональних даних через призму правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ в Україні.

Виклад основного матеріалу. Усі суб'єкти правових відносин пов'язані між собою правами та обов'язками, які виникають через регулювання нормами права відповідних суспільних відносин. Комплекс прав та обов'язків суб'єктів правовідносин визначає забезпечену законом юридичну модель їх допустимої та належної поведінки.

Так, суб'єкту персональних даних належить комплекс прав, забезпечених відповідними обов'язками володільця, а в окремих випадках також обов'язками розпорядника та третіх осіб, основні з яких виділені законодавцем у ст. 8 закону України «Про захист персональних даних» [2]. Кожне із суб'єктивних прав, що належать суб'єкту персональних даних, надає йому можливість поводитись певним чином і розраховувати на правомірну діяльність з боку володільця, а за наявності – також з боку розпорядника та третьої особи, що організовує обіг та/або обробку його персональних даних. Юридичні обов'язки зазначених осіб, що кореспондують правам суб'єкта персональних даних, забезпечують їх реальне здійснення та нормальний стан правовідносин у цілому [3, с. 66].

Одним із найважливіших прав суб'єкта персональних даних у правовідносинах щодо персональних даних є його право надавати згоду на обіг та/або обробку його персональних даних. Пункт 6 ст. 6 закону України «Про захист персональних даних» установлює правило, що «не допускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [2].

Обіг та обробка персональних даних здійснюються у багатьох сферах діяльності суспіль-

ства та держави, однак саме ч. 2 п. 6 ст. 6 спеціального закону вказує, що обіг та обробка персональних даних державою у визначених законом випадках можуть здійснюватися без надання згоди суб'єкта цих персональних даних, а сфери суспільного життя, на які поширюється така можливість держави, визначаються через інтереси, у зв'язку з якими здійснюється така обробка. Закріплені в законі України «Про захист персональних даних» інтереси національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, які дозволяють обробку та обіг персональних даних без надання згоди з боку її суб'єкта, стосуються правоохоронної сфери діяльності.

Одним з останніх цілісних законів у сфері правоохоронної діяльності є закон України «Про Національну поліцію», що набрав чинності 7 листопада 2015 року, правові норми якого із самого початку існування визнано недосконалими, адже вже в грудні Верховна Рада України внесла до нього зміни двома окремими законопроектами. Водночас закон є прогресивним у певних напрямках, зокрема у ньому згадуються гарантії безпеки обробки персональних даних осіб в інформаційних системах органів внутрішніх справ, а саме:

1) частина четверта статті 25: «4. Діяльність поліції, пов'язана із захистом і обробкою персональних даних, здійснюється на підставах, визначених Конституцією України, Законом України “Про захист персональних даних”, іншими законами України»;

2) частина перша статті 27: «1. Поліція має безпосередній оперативний доступ до інформації та інформаційних ресурсів інших органів державної влади за обов'язковим дотриманням Закону України “Про захист персональних даних”»;

3) пункт перший частини першої статті 54: «1. Особа, яка бажає взяти участь у конкурсі, подає у визначеному порядку до поліцейської комісії такі документи:

1) письмову заяву про участь у конкурсі, у якій також зазначається про надання особою згоди на проведення спеціальної перевірки відповідно до Закону України “Про запобігання корупції” і на обробку персональних даних відповідно до Закону України “Про захист персональних даних”...» [4].

Із тексту норм чітко видно, що всі вони є нормами права, що відсилають до спеціального закону правового регулювання відносин щодо персональних даних, а отже принципи закону України «Про захист персональних даних» поширюються на обіг та обробку персональних

даних в інформаційно-пошукових системах органів внутрішніх справ.

Ураховуючи, що обіг та обробка персональних даних у правоохоронних органах (на прикладі органів внутрішніх справ) здійснюються за законом і без згоди суб'єкта персональних даних, варто звернути увагу на такі принципи правових відносин щодо персональних даних, визначені в законі України «Про захист персональних даних»:

1) мета обробки персональних даних має бути сформульована в законах, інших нормативно-правових актах, положеннях, установчих чи інших документах, які регулюють діяльність володільця персональних даних, та відповідати законодавству про захист персональних даних;

2) склад та зміст персональних даних мають бути відповідними, адекватними та ненадмірними стосовно визначеної мети їх обробки;

3) обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, у цьому випадку визначених законом;

4) обробка персональних даних здійснюється відкрито й прозоро із застосуванням засобів та у спосіб, що відповідають визначеним цілям такої обробки;

5) персональні дані обробляються у формі, що допускає ідентифікацію фізичної особи, якої вони стосуються, не довше, ніж це необхідно для законних цілей, у яких вони збиралися або надалі оброблялися;

6) володільці й розпорядники персональних даних та треті особи зобов'язані забезпечити захист цих даних від випадкових втрати або знищення, а також від незаконної обробки, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних;

7) контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють такі органи: а) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; б) суди [2].

Рухаючись за прикладом обігу й обробки персональних даних в інформаційно-пошукових системах органів внутрішніх справ, варто зупинитися на Рекомендації Ради Європи № R (87) 15 Комітету Міністрів Ради Європи, яка регулює використання персональних даних у секторі поліції, що була схвалена в 1987 році й містить вісім принципів роботи з персональними даними, та відповідності цій Рекомендації Ради Європи наказу МВС України № 436 від 12 жовтня 2009 року «Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ

України» (Інтегрована інформаційно-пошукова система – далі ІПС) в останній редакції від 21 червня 2013 року, коли закон України «Про захист персональних даних» уже діяв.

Міжнародний нормативно-правовий акт закріплює такі вісім принципів роботи з персональними даними в секторі поліції:

1) контроль за обробкою персональних даних;

2) збір персональних даних для поліцейських цілей має бути обмежений до таких, які є необхідними для запобігання реальної загрози або припинення конкретного кримінального злочину;

3) зберігання персональних даних для поліцейських цілей має бути обмежене у міру можливості точністю даних і належить до таких даних, які є необхідними органам поліції для виконання своїх законних завдань у рамках національного законодавства та своїх зобов'язань, що випливають із міжнародного права;

4) за умови дотримання принципу 5 особисті дані, зібрані й збережені поліцією для поліцейських цілей, повинні використовуватися виключно для цих цілей;

5) принцип зв'язку даних, що полягає у передаванні між поліцейськими органами даних, які будуть використовуватися для поліцейських цілей, яке є допустимим, якщо існує законний інтерес для такого передавання й воно не виходить за межі правових повноважень цих органів;

6) гласність, право доступу до поліцейських файлів, право ректифікації й право на апеляцію;

7) принцип (визначеної – М. Р.) тривалості зберігання даних та поновлення даних;

8) принцип захисту даних [5].

Порівнюючи принципи міжнародного нормативно-правового документа та спеціального закону України «Про захист персональних даних», на який посиляється закон України «Про Національну поліцію», доходимо висновку, що вони повною мірою відповідають одне одному. У свою чергу, якщо більш детально зупинитися на спеціальних нормах і принципах міжнародного регулювання міждержавного обігу та обробки персональних даних, то можна встановити, що міжнародно-правові документи в галузі гарантування безпеки обігу та обробки персональних даних відносять поліцейські файли до категорії відомостей, обробка яких передбачає підвищений ризик правам суб'єктів даних, адже часто містять «уразливі персональні дані». Такий стан речей підштовхує до висновку, що оцінка «вразливості» персональних даних неодмінно повинна передувати їх обробці.

Це положення є визначальним для побудови всієї правової конструкції відносин з обігу та обробки персональних даних, у тому числі в правоохоронній діяльності, оскільки безпосередньо пов'язується з принципом пропорційності обмеження прав громадян відповідно до рівня суспільної небезпечності правопорушення.

Що стосується відображення цих принципів у підзаконному нормативно-правовому акті МВС України, а саме в наказі від 12 жовтня 2009 року № 436 із подальшими змінами та доповненнями, то варто зупинитися на п. 4.6.

«4.6. Адміністратор безпеки ШПС – керівник підрозділу Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення, відповідальний за дотримання політики безпеки в ШПС. Повноваження адміністратора безпеки ШПС на регіональному рівні надаються керівникові структурного підрозділу управління (відділу) інформаційно-аналітичного забезпечення ГУМВС, УМВС, відповідальному за дотримання політики безпеки в регіональному вузлі ШПС.

Адміністратору безпеки ШПС підпорядковуються адміністратори безпеки регіональних вузлів ШПС.

Адміністратор безпеки ШПС відповідає за: цілодобовий та безперервний захист інформаційних ресурсів ШПС;

розмежування доступу до інформаційних ресурсів ШПС, реєстрацію та авторизацію користувачів;

забезпечення захисту відомостей інформаційних ресурсів ШПС від блокування, порушення цілісності та несанкціонованого доступу;

здійснення контролю за дотриманням правил і процедур обробки інформації користувачами;

збереження інформаційних масивів шляхом створення резервного банку даних» [6].

Перелік різновидів відповідальності адміністратора безпеки ШПС дозволяє дійти висновку про їх часткову невідповідність принципам закону України «Про захист персональних даних» та Рекомендації Ради Європи № R (87) 15 стосовно:

1) принципу визначеної тривалості зберігання даних та поновлення даних, адже адміністратор не відповідає за видалення інформаційних масивів після спливу терміну їх використання для цілей бази даних;

2) принципу гласності, права доступу до поліцейських файлів, права ректифікації та права на апеляцію, оскільки відсутній обов'язок надавати можливість реалізації прав суб'єкта персональних даних у відповідності до законів України;

3) принципу контролю за обробкою персональних даних щодо його здійснення незалежним органом контролю та надання інформації цьому органу щодо механізмів здійснення обігу та обробки персональних даних;

4) немає жодної згадки також про реалізацію принципу цільового використання інформації.

На підставі аналізу літератури можна дійти **висновку**, що в конкуренцію з правом людини на недоторканність приватного життя вступає обов'язок держави гарантувати дотримання прав інших людей. Діяльність правоохоронних органів, пов'язана з боротьбою з правопорушеннями, має на меті саме захист цих прав, а тому обмеження права людини на недоторканність приватного життя під час здійснення правоохоронної діяльності у певних випадках може бути виправданим. Водночас в окремих випадках обмеження права може перетворитися на його порушення, якщо законодавством не були закріплені та детально не регламентуються принципи діяльності з обмеження такого права.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що в Україні є необхідним удосконалення механізм гарантування безпеки обігу та обробки персональних даних. Особливої уваги потребує запровадження ефективної системи незалежного контролю за діяльністю правоохоронних органів стосовно дотримання міжнародних стандартів недоторканності приватного життя в контексті правового регулювання відносин щодо персональних даних.

Вважаємо доведеною часткову невідповідність нормативних актів, що регламентують діяльність правоохоронних органів, а саме наказу МВС України від 12 жовтня 2009 року № 436 «Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України» в останній редакції від 21 червня 2013 року законів України «Про захист персональних даних» та Рекомендації Ради Європи № R (87) 15 стосовно дотримання принципів недоторканності приватного життя під час обігу та обробки персональних даних. Окремі міжнародно-правові принципи обігу та обробки персональних даних, які знайшли своє закріплення в законі України «Про захист персональних даних», не відображено в наказі МВС України від 12 жовтня 2009 року № 436 з наступними змінами та доповненнями, а саме відсутні згадки про: а) механізм реалізації принципу цільового використання інформації, зокрема і персонального характеру; б) видалення інформаційних масивів

після спливу терміну їх використання для цілей бази даних; в) здійснення незалежним органом контролю та надання інформації цьому органу щодо механізмів здійснення обігу та обробки персональних даних; г) доступ до по-

ліцейських файлів, право ректифікації та право на апеляцію, оскільки відсутній обов'язок надавати можливість реалізації прав суб'єкта персональних даних у відповідності до законів України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : указ Президента України від 25 серп. 2015 р. № 501/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364>.
2. Про захист персональних даних : закон України від 1 черв. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
3. Приватність і права людини. Міжнародний огляд законодавства та практики його застосування щодо приватності // Свобода висловлювань і приватність : інформ. бюл. Харків. правозахис. групи «Права людини» / [ред.-упоряд. Є. Захаров]. – 1999. – № 2. – С. 65–68.
4. Про Національну поліцію : закон України від 1 лип. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
5. Recommendation No. R (87) 15 of the Committee of Ministers [of Council of Europe] to member states regulating the use of personal in the police sector : adopted on 17 September 1987 at the 410th meeting of the Ministers' Deputies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/justice/data-protection/law/files/coe-fra-rpt-2670-en-471.pdf>.
6. Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 12 жовт. 2009 р. № 436 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-09>.

Надійшла до редколегії 30.05.2016

РИЗАК М. В. ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ОБОРОТА И ОБРАБОТКИ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ В ИНТЕГРИРОВАННОЙ ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВОЙ СИСТЕМЕ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ

Выделены и описаны закреплённые в законе Украины «О защите персональных данных» принципы правовых отношений по поводу персональных данных, которые по своему содержанию отражают восемь принципов работы с персональными данными в секторе полиции, закреплённых в Рекомендации Совета Европы № R (87) 15.

Осуществлён анализ отражения этих принципов в нормативных актах Министерства внутренних дел Украины на примере Положения об Интегрированной информационно-поисковой системе органов внутренних дел Украины. Выявлено, что отдельные международно-правовые принципы оборота и обработки персональных данных, нашедшие закрепление в Законе, в Положении не отражены. Доказано также частичное несоответствие указанных выше нормативных актов в части соблюдения принципов неприкосновенности частной жизни при обороте и обработке персональных данных.

Ключевые слова: защита персональных данных, интегрированная информационно-поисковая система, оборот персональных данных, обработка персональных данных, органы внутренних дел, персональные данные, правоохранительная деятельность, принципы правоотношений.

RIZAK M. V. GENERAL CHARACTERISTICS OF PERSONAL DATA TURNOVER AND PROCESSING WITHIN THE INTEGRATED INFORMATIONAL AND RETRIEVAL SYSTEM OF INTERNAL AFFAIRS AGENCIES OF UKRAINE

The principles of legal relationships regarding the personal data specified in the Law of Ukraine concerning the personal data protection have been distinguished, which, by their essence, reflect eight principles of the personal data handling in the police sector specified in the EC Recommendation No. R (87) 15.

The reflection of the above principles in the secondary normative and legislative acts of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine has been analyzed on the example of the Order No. 436 dated from October 12, 2009 concerning the approval of the Regulations on the Integrated Informational and Retrieval System of Internal Affairs Agencies of Ukraine. It has been found out that certain international and legal principles of the personal data turnover and processing specified in the Law of Ukraine concerning the personal data protection have not been reflected in the Order, namely, there are no references to: a) the mechanism of realization of the principle of the targeted use of information, in particular, that of the personal character; b) information array removal after the expiration of the term of their use for the database purposes; c) provision of the independent control body with the information on the mechanisms of the personal data turnover and processing; d) access to the police files, the right to rectification and the right to appeal, since there is no obligation to ensure the possibility of realization of personal data subject's rights in accordance with the laws of Ukraine.

Thus, the partial non-compliance with the law enforcement legislation, namely, the last edition of the Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 436 dated from October 12, 2009, with the Law of Ukraine concerning the personal data protection and the EC Recommendation No. R (87) 15 with regard to abidance by the principles of the personal privacy in the course of the personal data turnover and processing has been proven.

Keywords: *personal data protection, integrated informational and retrieval system, personal data turnover, personal data processing, internal affairs agencies, personal data, law enforcement activities, principles of legal relations.*

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 159.922:343.132

І. В. ЛАМАШ,

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології
факультету № 6 (права та масових комунікацій)
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ФЕНОМЕН ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ (POLICE CULTURE) У СУЧАСНИХ ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Подано огляд сучасних зарубіжних досліджень феномена поліцейської культури (police culture), розглянуто його зміст у контексті поліцейської науки (police science). Представлено дослідження науковців Великобританії, Китаю, Нідерландів, Норвегії, Сполучених Штатів Америки, Швеції, Франції, предметом яких є зміст і специфіка police culture, а також такі її аспекти, як професійна ідентичність, професійна соціалізація, сприйняття поліцейськими їх ролі та ставлення до норм, обумовлених організаційною культурою, вплив вищої освіти та роль storytelling у формуванні поліцейської культури.

Ключові слова: *організаційна культура, поліцейська культура, поліцейські науки, професійна ідентичність, професійна соціалізація.*

Lamash, I.V. (2016), "Phenomenon of police culture in current foreign studies" ["Fenomen politseiskoi kultury (police culture) u suchasnykh zarubizhnykh doslidzhenniakh"], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 11–17.

Постановка проблеми. В умовах реформування системи правоохоронних органів у нашій державі важливим слід вважати не тільки організаційний досвід інших країн у цій сфері, але й наукові здобутки зарубіжних дослідників, які вивчали різні аспекти поліцейської діяльності.

На сьогодні за кордоном загальноновживаним став термін «police science» (або «police studies» в англо-американській традиції), який поєднує, ті наукові галузі, які забезпечують поліції виконання професійних завдань, одного боку, з науковими надбаннями щодо поліції як організації та діяльності й поведінки поліцейських з іншого. Саме така подвійність, на думку Й. Керстена (J. Kersten), обумовлює «гібридність» цієї галузі знань, розвиток якої вимагає поєднання зусиль практиків та академічних дослідників. Незважаючи на те, що «police science» є досить молодою галуззю знань (її історія налічує трохи більше 70 років), проблемне поле цієї науки привертає увагу багатьох

дослідників. З кожним роком збільшується не тільки кількість публікацій у численних наукових журналах відповідної спрямованості, а й кількість монографій, автори яких розглядають проблеми поліцейської діяльності в контексті глобальних змін сучасного світу [1].

У 1992 році Р. Райнер (R. Reiner) писав, що поліція є лакмусовим папером, який відбиває ті зміни, які відбуваються в суспільстві [2]. Виходячи з того, що, як підкреслюють Х. Г. Яшке та К. Нейдхардт (H. G. Jaschke, K. Neidhardt), поліція, будучи включеною в структуру суспільства, повинна змінюватися разом із розвитком суспільства, а «police science» та її результати є необхідною передумовою для ефективної професійної підготовки поліції [3], вивчення наукового досвіду в цій галузі є надзвичайно актуальним у контексті тих системних змін, які відбуваються в сучасній Україні. Разом із цим, відомості про поняття, зміст, перспективи розвитку та базові теоретичні конструкти *police*